

vähoito on innostanut pienten lasten äidit työmarkkinoille? Regiimivertailujen perusteella tätä päättelyä ei voi perustella, etenkin kun yksi tulos niistä on se, että regiimien välillä on eroa paitsi äitien myös lapsettomien naisten työssäkäynnissä.

Arvion alussa viittasin taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden yhdistämisen ongelmalisuuteen. Tähän kytkökseen liittyy keskeisin kritiikkini työtä kohtaan. Kajanoja käyttää mm. sanontoja "voimavarojen tehokkaampi kohdentaminen" ja "on kansantalouden kannalta järkevää, että jotkut erikoistuvat lasten päivähoitoon ja vapauttavat vanhempia erikoistumaan omiin tehtäviinsä työmarkkinoille" perustellessaan päivähoiton tukemista. Onhan asia jossain mielessä näinkin, mutta puhtaimmillaan kyse on vanhan kunnon massatuotannon eduista: on taloudellisesti kannattavampaa hoitaa lapsia suurissa kuin pienissä yksiköissä. Ja näinhän asia onkin. Lukija alkaa kui-

tenkin miettiä, että keitä muita voitaisiin tämän saman massa-tuotantologiikan mukaisesti siirtää pois kotoa? Vastaus on helppo: kaikki. Kaikkien elämä tulisi suurissa yksiköissä halvemaksi kuin pienissä. Kaikki eivät kuitenkaan mielellään asu suurissa yksiköissä johtuen siitä, että ihmisillä on erilaisia arvostuksia näiden asioiden suhteen. Taloudesta ei kerta kaikkiaan voi johtaa arvoja tai perusteita arvovalinnoille.

Edellä olleesta kritiikistä huolimatta pidän Jouko Kajanojan kirjaa mielenkiintoisena ja myös hyödyllisenä. Se osoittaa myös sosiaalisiin asioihin liittyvät taloudelliset kytkökset ja kykenee osoittamaan, että hyvinvointipalvelut oikein tuo-

tettuina voivat aidosti olla hyödyllisiä myös talouden kehitykselle. Samoin merkittävää on julkisen talouden ja kunnallistalouden välisen eron nostaminen yleiseen keskusteluun. Mistä taas en julkaisussa pidä, on se määrätietoisuus, jolla julkisesti tuettua päivähoitoa ajetaan kuin käärmettä piippuun. Teoksen ansiona on sen perusteellisuus ja läpinäkyvyys. Tehdyt valinnat ovat pääosin pohdittuja ja perustuvat aiempien tietojen vertailuun ja arviointiin. Kaikki laskelmissa käytetyt luvut on löydettävissä samoista kansista ja lukijan on mahdollista suorittaa samat laskelmat tai tehdä omia vaihtoehtoisia laskelmiaan.

SAKARI KAINULAINEN

JOUKO KAJANOJA
LASTEN PÄIVÄHOITO INVESTOINTINA
TUTKIMUKSIA B:50
HELSINKI: VALTION TALOUDELLINEN TUTKIMUSKESKUS,
1999

OIKEAN NAUTINNON ANATOMIA

Kukapa tulisi yhdistäneeksi kreikkalaisen filosofin Aristoteleen 2300 vuotta sitten kirjoittaman Runousopin ja hollywoodilaisen saippuasarjan Kauniit ja rohkeat? TV2:n tuottaja Ari Hiltunen tekee tämän rohkean tempun kirjasa-

saan Aristoteles Hollywoodissa – menestystarinan anatomia. Hiltunen löytää menestyneistä nykyelokuvista ja tv-sarjoista kaikki Runousopin peruskäsitteet, joiden sopivasta yhdistämisestä draamassa syntyy Aristoteleen mukaan *oikea*

nautinto (hedone). Antiikin tragedian elementit löytyvät myös Kauniista ja rohkeista. Eikä se ole sattumaa.

Hiltunen oli Los Angelesin studioilla tv-sarjojen ja elokuvien hankintamatkalla vuonna 1990 ja vaelteli myös paikalli-

sisä kirjakaupoissa. Niistä löytyi valtava määrä käsikirjoitusoppaita, joita olivat laati- neet Hollywoodin studioilla työkseen käsikirjoituksia arvi- oivat henkilöt. Oppaissa Hil- tusta sävähdyttivät erityisesti lukuisat viittaukset Aristote- leen Runousoppiin. Mutta yksi kirjakaupoista puuttui: tutki- mus Aristoteleen vaikutukses- ta menestyselokuviin ja -sar- joihin. Siinäpä idea aluksi tied- otusopin pro gradu -tutkiel- maan Aristoteles Hollywoodis- sa – Oikea nautinto antiikin tragediassa ja amerikkalaises- sa menestyselokuvassa (1993) ja myöhemmin työn syventämi- seen ja laajentamiseen kirjak- si.

Hiltunen lähtee antiikin Kreikkaakin kauempaa: nuoti- otarinoista, joiden sankarit kiehtoivat kuulijoita ihmis- kunnan aamuvarhaisesta alka- en. Itse asiassa ikivanhoja tari- noita muunnellaan ja kerro- taan yhä uudelleen. Tämä tosi- asia saa maallikonkin arvele- maan, että on olemassa jokin tarinan sisäinen rakenne tai kaava, joka viehättää ihmis- mieltä aivan erityisesti. Tai kaava, joka saa aikaan runsaan phenylethylamiinin eli ”onnelli- suus-huumeen” erittymisen aivoissa. Lyhyessä aivofysiolo- giaa käsittelevässä luvussa Hiltunen kirjoittaa: ”Elokuvan katsominen voi tuottaa hyvän olon ja riemun tunteen. Elimis- tössä vapautuu monia aineita, joiden vaikutukset ovat pitkälti samanlaisia kuin laittomilla huumeilla.” Kysymys siitä, tar- vitseeko ihminen mielihyvää tai nautintoa, on turha. Koska elämä on suurelta osalta työtä ja vaivaa, ihminen on aina hankkinut elimistön stressiti- lanteen vastapainoksi mielihy- vähormoniruiskeita, tavalla tai

toisella. Hyvän näytelmän tai saippuasarjan katsominen lie- nee käytetyistä keinoista vaa- rattomimpia.

Aristoteleen oppien mukaan draamassa on oleellista saada aikaan sääliä moraalisesti hy- vän päähenkilön epäoikeuden- mukaista kärsimystä kohtaan ja pelkoa siitä, että henkilö ei onnistu pyrkimyksissään oi- kaista elämänsä epäoikeuden- mukaisuus. Säälin tunne tuot- ta samastumista päähenki- löön, mikä on edellytyksenä pelon ja jännityksen tunteille. Onnettoman tapahtumasarjan aiheuttaa tietämättömyydestä johtuva kohtalokas erehdys (hamartia). Hyvässä tarinassa on tietenkin äkkikäänheitä (peripe- teia) ja lopuksi vapautuminen säälistä ja pelosta (katharsis).

Yksi tavallisimmista aiheis- ta on rakkaustarina. Draaman perusrakenne on jännityksen ja helpotuksen vuorottelu, jo- ten päähenkilöiden suhde ete- nee kaksi askelta eteenpäin ja yhden taaksepäin tai jännityk- sen kohottamiseksi välillä kak- si askelta taaksepäin ja vain yhden eteenpäin – ja katsojan kokonaisjännitys kohoaa: saa- vatko he toisensa? Holly- woodilaisen perinteen tyyppi- nen katharsis tulee elokuvan viime metreillä: suutelukohta- us ja rakkauden tunnustukset, vihdoinkin. Loppu voi olla myös surullinen, koska suru ja kuolemakin aiheuttavat jänni- tyksen laukeamisen, siis kat- harsiksen.

Kirjassaan Hiltunen paloi- telee aristoteelisiin osiin eri ai- kakausiin kuuluisia, jo klassi- koiksi muodostuneita tarinoita, kuten Sofokleen tragedian Ku- ningas Oidipus (Aristoteleen- kin mallidraamana käyttämä), Tuhkimo-sadun, Shakespearen näytelmän Romeo ja Julia ja

Alfred Hitchcockin elokuvan Notorius – kohtalon avain. Pal- jon huomiota kirjassa kiinnite- tään myös 1990-luvun viihde- teollisuuden menestystarinoi- hin, esimerkiksi amerikkalai- siin tv-sarjoihin Teho-osasto ja Kauniit ja rohkeat. Suomalai- sista tv-menestyksistä analyys- sin saavat mm. Carl Mestertor- nin Metsolat ja Tove Idströmin Ilman kavaluutta. (Viimeksi mainitussa on lopussa mieles- täni ihastuttava katharsis: epä- oikeudenmukaisesti kärsi- mään joutunut pieni ihminen, Paula, onnistuu tavoitteessaan ja saa neuvokkuudellaan suu- ren pankin pasmat sekaisin – yksi muunnelma vanhasta Da- vid ja Goljat -tarinasta.)

Hiltusen kirja vastaa kriitti- sesti ajattelevien ihmisten mieltä alati askarruttavaan ky- symykseen, miksi sadat mil- joonat ihmiset katsovat ns. tyh- jänpäiväisiä tv-sarjoja. Esi- merkiksi Kauniit ja rohkeat on tietysti käsikirjoitettu kaikkien aristoteelisten sääntöjen mu- kaisesti, joten se siis tuottaa oikeaa nautintoa. Hiltunen kir- joittaa: ”Kauniit ja rohkeat on dramaturgisesti taitavasti ra- kennettu myös siksi, että lähes kaikissa kohtauksissa on kon- flikti. Usein henkilö haluaa jo- tain, mutta toisen henkilön ai- komukset muodostavat esteen. ... Lopulta toinen henkilö saa- daan suostumaan ensimmäisen henkilön aikomukseen, joka vie kuitenkin uuteen konfliktiin.”

Oikean rakenteen lisäksi on muutakin: ”Pelkäksi viihteeksi sanotut kertomukset käsittele- vätkin itse asiassa ihmisten to- dellisia pelkoja ja toiveita. Toi- minta, valinnat ja ratkaisut saavat niissä symbolisen mer- kityksen. Melodraamasarjoista ihmiset hakevat myönteisiä

ratkaisumalleja omiin elämänongelmiinsa. ... Tällaisia ongelmia ovat esimerkiksi: miten toimia epätoivotun raskauden kanssa, miten selviytyä alkoholisoitumisesta, miten päästä masennuksesta, miten löytää rakastettu ja tulla rakastetuksi, miten säilyttää ihmissuhde ...”

Sarjoista siis tunnistetaan jotain omalle elämälle – erityisesti sisäiselle elämälle – tärkeää. Ulkoisilla tapahtumilla ei ole merkitystä. Saippuasarjojen henkilöt etsivät ikuisesti onnea kuten kaikki ihmiset. Onni myös yleensä pysyy saavuttamattomissa sekä sarjoissa että elämässä. Päähenkilöt ovat tv-sarjoissa jatkuvasti saamassa omakseen onnen eli ovat onnistua pyrkimyksissään – mutta ei, jokin viime hetken este tai tapahtumien yllättävä käänne, peripeteia, aina ilmaantuu. Näin jännitys jatkuu ja jatkuu. Sarjat perustuvatkin *viivytettyyn nautintoon*.

Hiltusen analyysit kertovat, että menestyselokuvat ja ympäri maailmaa suosiota saaneet tv-sarjat tehdään saman taiteellisen kaavan mukaan kuin antiikin tragediat, joita eittämättä pidetään suurena taiteena. Aiheet ovat myös samoja: rakkaus, ihmissuhteitten ristiriidat, elämän kriisit, vallanhimo, kosto, kateus, kuolema. Mistä sitten erot syntyvät? Hiltusen Aristoteles-tulkinnan mukaan parhaimmillaan tarinan tuottamaan mielihyvään sisältyy neljä tasoa: emotionaalinen, moraalinen, älyllinen ja symbolinen. Eri aikakausina, eri kulttuureissa ja eri-ikäisille suunnatuissa tarinoissa näiden tasojen painotukset vaihtelevat. Ja tietysti aikakausi, kulttuuri ja arvostukset vaikuttavat tarinan kertomisen tyyliin. Nykykirjailija ei kerro Oidipuk-

sen tarinaa Sofokleen tapaan.

Tämän aikakauden saippuasarjoista on ilmeisesti unohdettu älyllinen taso, mutta sitäkin syvemmillä möyritään emotionaalisella ja symbolisella tasolla. Moraaliakin käsitellään jatkuvasti. Näiden sarjojen katsojien enemmistö on tietenkin naisia. Mutta yhtä sankoin joukoin miehet katsovat tv:stä urheilukilpailuja, joiden älyllinen anti ei yllä edes Kainiiden ja rohkeiden tasolle, ja moraalista nautintoakin saa harvoin (silloin kun Mika Hakkinen tai Suomen jääkiekko-maajoukkue voittaa, ”oikeus” on tapahtunut ja miljoonat suomalaiset saavat perusteellista moraalista mielihyvää!). Tekee mieli viskaista ilmaan kysymys, kumpi on ylipäättään ihmisen elämässä tärkeämpää, tunne-elämän vai älyn tasolla saavutettu nautinto. Vai onko sillä väliä?

Vanha elokuvafriikki saa runsaasti ahaa-elämyksiä Hiltusen kirjaa lukiessaan, ja samalla menee neitsyys elokuvien katsojana, ainakin vähäksi aikaa. On hauska oivaltaa jostain elokuvasta, mikä on päähenkilön hamartia ja kuinka peripeteiaa käytetään nykyään tuhkatiheään yleisön jännityksen, pelon ja säälin kasvattamiseksi. Käsikirjoitusoppaanakin Hiltusen Aristoteles-tulkintaa voi opiskella, mikä vain lisää sen arvoa, koska Suomessa eivät kirjakaupat näitä oppaita pursuile.

Hollywoodin menestyselokuvien ja Aristoteleen yhteen saattaminen sai jälleen kerran pohtimaan, mikä on taidetta ja mikä ei. Rajaviivaa tässä asiassa en suostu enää mihinkään vetämään. Historia opettaa, että se on veteen piirretty viiva. On pidettävä mielessä esimerkiksi säveltäjä Wolfgang Amadeus Mozart. Hänen aikansa säveltaiteen asiantuntijat leimasivat hänen musiikkinsa silkkiksi roskaksi. Siitä huolimatta se oli suositua eli populääriä. Jos levyteollisuus olisi silloin ollut olemassa, tuota aikansa popmuusikkoo ei varmaankaan olisi haudattu köyhien joukkohautaan.

Mikä tämän päivän hengentuote mahtaa olla kanonisoitu taiteeksi sadan vuoden kuluttua? Siitä asiasta en halua kuulla taidekriitikkojen asiantuntijalausuntoja. Mozartia lähempänäkin on esimerkkejä arvostuksen muuttumisesta ajan myötä: 1960-luvulla Reino Helismaan koko tuotanto oli taiteen asiantuntijoiden mielestä arvotonta roskaviihdettä. Eikä kulunut edes kahtakymmentä vuotta, kun Helismaan mainetta ja kunniaa alettiin palautella päätettiin: arvioista on tähän mennessä poistettu ainakin epiteetit ”arvoton” ja ”roska”. Muunnellen vanhaa viisautta voisi sanoa, että taide on katsojan silmässä (tai korvassa).

MARJALIIISA SIIRA

ARI HILTUNEN
ARISTOTELES HOLLYWOODISSA – MENESTYSTARINAN
ANATOMIA
TAMPERE: HANKI JA JÄÄ -SARJA, GAUDEAMUS: 1999
283 s.